

Pētījumi par lauku attīstību ietekmējošiem faktoriem

Rīga Latvijas Zinātņu Akadēmija

2014. gada 9. decembrī

Gatis Krūmiņš, Ieva Krūmiņa, Vija Melbārde, Maira Ore, Sarmīte
Rozentāle

Apskatīto pētījumu loki

- Lauku telpas un ilgtspējīgas attīstības indikatoru definīcijas un koncepcijas
- Lauku telpas attīstības modeļi
- Lauku telpu raksturojošo indikatoru kopas
- Lauku attīstības politikas evolūcija
- Zināšanu vadība uzņēmumos lauku telpā
- Ilgtspējīgas lauksaimniecības indikatoru sistēma un novērtēšanas metodes
- Cilvēkkapitāla izpēte un novērtēšana

Pētījumi par lauku attīstību (1)

- Lauku telpas fenomens izriet no pretnostatījuma otrai sociālajai alternatīvai - pilsētu jeb urbānajai telpai (videi) ¹.
- Zinātnisko rakstu datubāzē *Science Direct* ar tematiku *rural* tiek piedāvāti 324 672 šķirkļi. *Scopus* datu bāzē situācija ir ļoti līdzīga - 239,510 piedāvāti informācijas avoti.

¹Hedlund, Martin [Mapping the Socioeconomic Landscape of Rural Sweden: Towards a Typology of Rural Areas](#). *Regional Studies*, 2014

Pētījumi par lauku attīstību (2)

- Aktuālā tematika
 - par medicīnas pakalpojumu pieejamību valstīs ar zemiem ienākumiem
 - slimību izplatību
 - sieviešu tiesībām
 - lauksaimniecību
- Pētījumu ģeogrāfija
 - Ķīna, Indija
 - Āfrika, Latīņamerika, nabadzīgās Āzijas valstis

Pētījumi par lauku attīstību (3)

- Raksti, kas attiecas uz Latvijas lauku telpu, *Science Direct* identificē 1992 šķirkļus.
- Neviena pētniecības joma nav izteiktās līderpozīcijās, taču visvairāk rakstu ir veltīti enerģētikas un atjaunojamās enerģijas jautājumiem.
- Teritoriāli, ekonomiski un politiski Latvija visbiežāk tiek identificēta kā Austrumeiropas un Eiropas Savienības valsts, tanī pat laikā pietiekoši bieži tiek pieminēti tādi aspekti kā vēsturiskā pagātne PSRS, kā arī Krievijas tuvums.

Lauku telpas definīcija (1)

- Nav vienotas lauku telpas definīcijas un noteikumu, kas nosaka lauku telpu raksturojošos elementus (dabas, ekonomiskie, kultūras) (*Statistics on rural development and agricultural household income UNITED NATIONS*)
- Bieži sastopami atslēgas vārdi lauku telpai: «Neurbānas, suburbānas teritorijas, mazas pilsētas, ciemati, dabas parki, kalni u.c.» (*Gibbs et al, 2008*)

Lauku telpas definīcija (2)

- Pēc demogrāfiskā principa
 - Saskaņā ar Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) definīciju, lauku teritorija ir tāda, kurā 50% teritorijas iedzīvotāju blīvums ir mazāks par 150 iedzīvotājiem / km².¹
 - Saskaņā ar EUROSTAT definīciju urbāna teritorija ir:
 - Blīvi apdzīvots rajons: iedzīvotāju blīvums pārsniedz 500/ km² un kopējais iedzīvotāju skaits ir 50000 ;
 - Vidēji apdzīvots rajons: iedzīvotāju blīvums ir lielāks par 100/km² un kopējais iedzīvotāju skaits ir 50000 ;
- Pēc ekonomiskā principa (nodarbināto skaits noteiktās nozarēs, zemes izmantošanas mērķis)
 - Eiropas Telpiskās plānošanas dokumentos - lauku apvidus ir noteikta veida ainava un zemes izmantošana, kur lauksaimniecībai ir būtiskākā nozīme.
- Sociālie aspekti (dzīves veids un dzīves stils)

¹Targeting territorial specificities and needs in Rural Development Programmes Approaches to the definition of Rural Areas in 2007-2020 13 RDPs EN RD Contact Point 17 February 2011 INDICATORS IN THE RURAL DEVELOPMENT REPORT 2012

Ilgospējīgas attīstības indikatora koncepcija

- Indikatori- ilgospējīgas attīstības vadības instruments
- Indikatori atspoguļo ilgospējīgu attīstību izmērāmā veidā, ļauj izveidot statistisko ainu
- Nav precīzas definīcijas terminam «indicators»
- Svarīgākā indikatora iezīme ir salīdzināmība
- Indicators- funkcija no vienas vai vairākām pazīmēm, piemēram, IKP uz vienu iedzīvotāju
- Indicators un indekss¹

¹Application of the Rural Development Index to Analysis of Rural Regions in Poland and Slovakia [Jerzy Michalek](#), [Nana Zarnekow](#) [Social Indicators Research](#) January 2012

Rādītāju atlase un klasifikācija

- Indikatoru specifiskācijas pamats- plānošanas dokumenti, kas izstrādāti vietējā, reģionālā un valsts līmenī, kā arī ES kopumā
- Ko mēs vēlamies izmērīt?
- Kādi ir attīstības principi?
- Kādi ir mērķi?
- Konsekvence mērķos un principos¹

¹Application of the Rural Development Index to Analysis of Rural Regions in Poland and Slovakia [Jerzy Michalek](#), [Nana Zarnekow](#)

[Social Indicators Research](#) January 2012

Lauku telpas raksturojums

- Kritēriji, ko lieto, lai raksturotu vienības katrā līmenī (iedz.skaitis, blīvums, l/s īpatsvars u.c.)
- Kvantitatīvais sliekšnis, ko lieto, lai definētu robežu starp lauku un citu telpu (iedz.skaitis l/s teritorijās- 1000- Jaunzelandē un Austrālijā, 20000- Korejā; l/s nodarbinātie- 1,5%- Luksemburgā, 20%- Grieķijā)
- Iespējams, ka «pareizās» pieejas izvēle ir atkarīga no analītiskajiem mērķiem un problēmām, kas jārisina¹

¹Statistics on rural development and agricultural household income UNITED NATIONS

ES ilgtspējīgas attīstības indikatoru sistēma

- Sociāli-ekonomiskā attīstība
- Ilgtspējīgs patēriņš un ražošana
- Sociālā iekļaušana
- Demogrāfiskās izmaiņas
- Sabiedrības veselība
- Klimata pārmaiņas un enerģētika
- Ilgtspējīgs transports
- Dabas resursi
- Globālā partnerība
- Laba pārvaldība¹

"Rural Development in the EU – Statistical and Economic Information Report 2012"

Sociālie indikatori

1. Demogrāfiskās izmaiņas
2. Sabiedrības veselība
3. Sociālā integrācija
4. Izglītība
5. Piekļuve darba tirgum
6. Sabiedrības drošība
7. Ilgtspējīgas patēriņa modeļi¹

¹Sustainable Development Indicators for Poland, Katowice, 2011

Ekonomiskie indikatori

1. Ekonomiskā attīstība
2. Nodarbinātība
3. Inovācijas
4. Transports
5. Ilgtspējīgas ražošanas modeļi¹

¹Sustainable Development Indicators for Poland, Katowice, 2011

Vides indikatori

1. Klimata pārmaiņas
2. Enerģija
3. Gaisa aizsardzība
4. Jūras ekosistēmas
5. Saldūdens resursi
6. Zemes izmantošana
7. Bioloģiskā daudzveidība
8. Atkritumu apsaimniekošana¹

¹*Sustainable Development Indicators for Poland, Katowice, 2011*

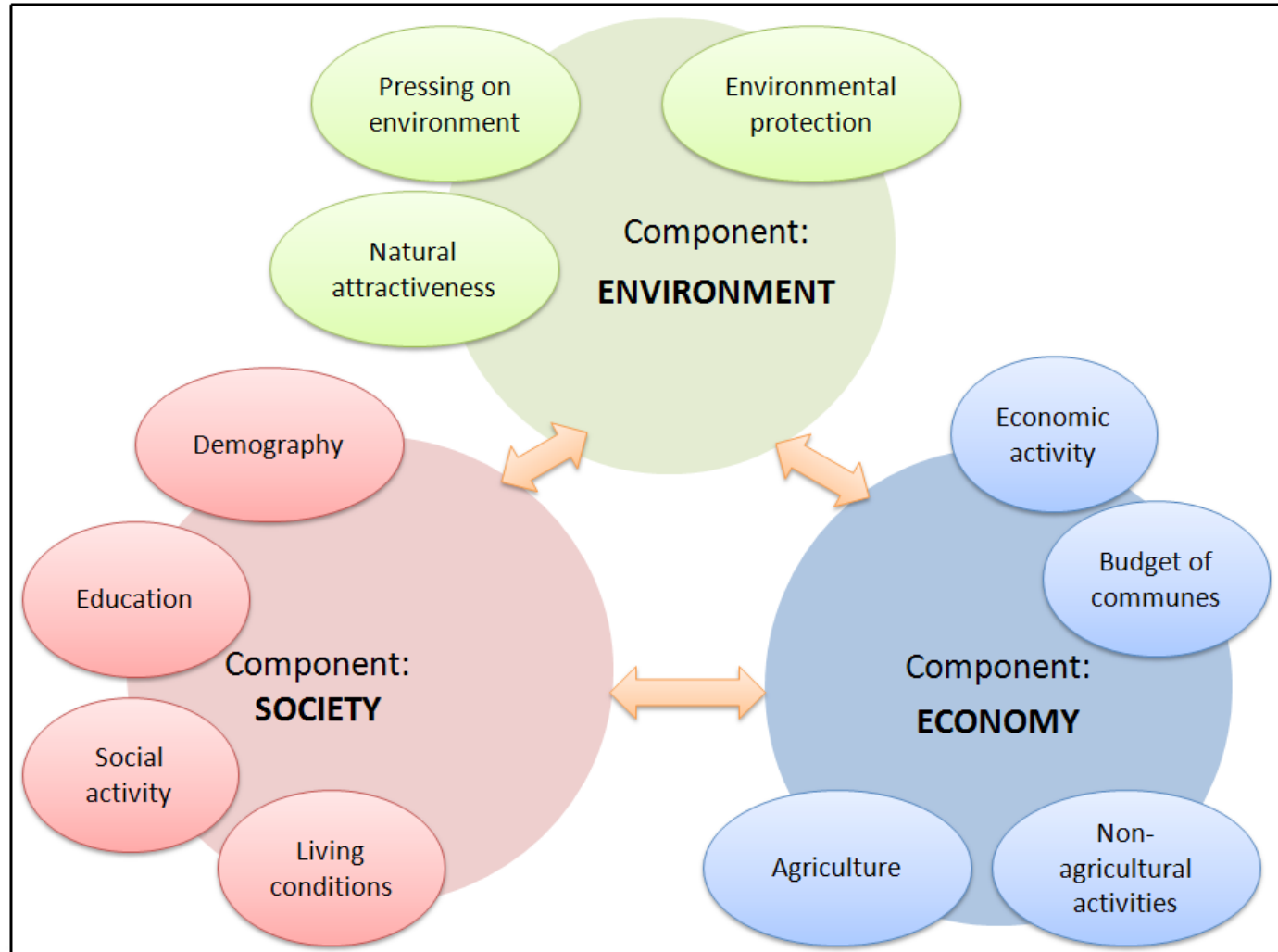
Institucionālie un politiskie indikatori

1. Globālā partnerība
2. Politikas saskaņotība un efektivitāte
3. Atvērtība un līdzdalība
4. Pilsoņu aktivitāte¹

¹Sustainable Development Indicators for Poland, Katowice, 2011

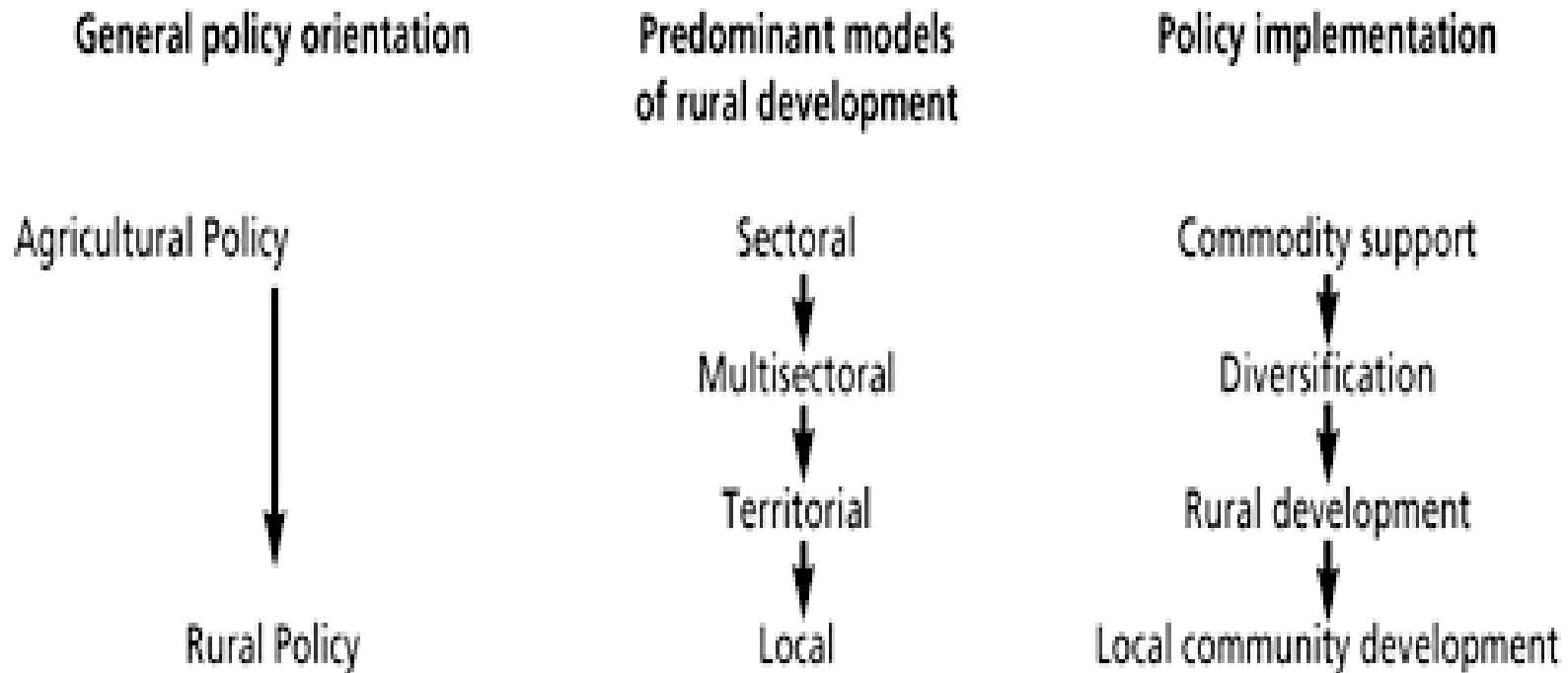
Level and determinants of sustainable rural development in the Region of Green Lungs of Poland

Monika Stanny, Adam Czarnecki

Lauku telpas analīzes evolūcija

Models of Rural Development and Approaches To Analysis Evaluation And Decision-Making Ian Hodge et Peter Midmore 2011

Indikatori un metodes dažādos attīstības kontekstos

Models of Rural Development and Approaches To Analysis Evaluation And Decision-Making Ian Hodge et Peter Midmore 2011

	Indikatori	Indikatīvās metodes	Īstenošana
Nozaru	Saimniecību ienākumi Lauksaimniecībā nodarbināti iedzīvotāji	Saimniecību modeļi Uzņēmējdarbības un preču pētījumi	Šaurs fokuss, neitver nozīmīgus lauku labklājības faktoros
Starpnozaru	Nodarbinātība un bezdarbs Mājsaimniecību ienākumi Vietējā pievienotā vērtība Nodarbinātības ienākumi	Mājsaimniecības aptaujas Ienākumu-izdevumu analīze Izmaksas uz vienu izveidoto darba vietu	Centrēts uz I/s nozari, nav skarti vides un sociālie jautājumi
Teritoriālā	Iedzīvotāju skaita izmaiņas Maznodrošināto iedzīvotāju īpatsvars Vidējie ienākumi Pakalpojumu sniegšanas līmeņi	Izmaksu un ieguvumu analīze	Neņem vērā iedzīvotāju ienākumu un labklājības atšķirības un īpašus vietējos apstākļus
Lokālā	Sociālie indikatori iedzīvotāju skaits īpašos apstākļos Individuāla pieredze	Gadījumu izpēte Kvalitatīvā analīze Qualitative analysis	Ir iespējams aptvert pilnu pieredzi, bet problēmas ar daudzumu un apjomu Augstas izmaksas

Zināšanu vadība uzņēmumos lauku telpā (1)

- Uzņēmumu zināšanu vadība un nemateriālie aktīvi tiek arvien vairāk pētīti (*von Krogh, 2001*) un ir pamatā uzņēmējdarbības veiksmei (*Hill, 2002; Morrison, 2001; Sveiby, 1997; Teece, 2000*);
- Lauku telpā aktuāli ir mazie un mikrouzņēmumi, kuru īpatsvars lauku teritorijās ir īpaši liels. Kā īpašs akcents tiek apskatīta ar lauksaimniecību nesaistīta saimnieciskā darbība (*Rijkers, Costa, 2012*);

Zināšanu vadība uzņēmumos lauku telpā (2)

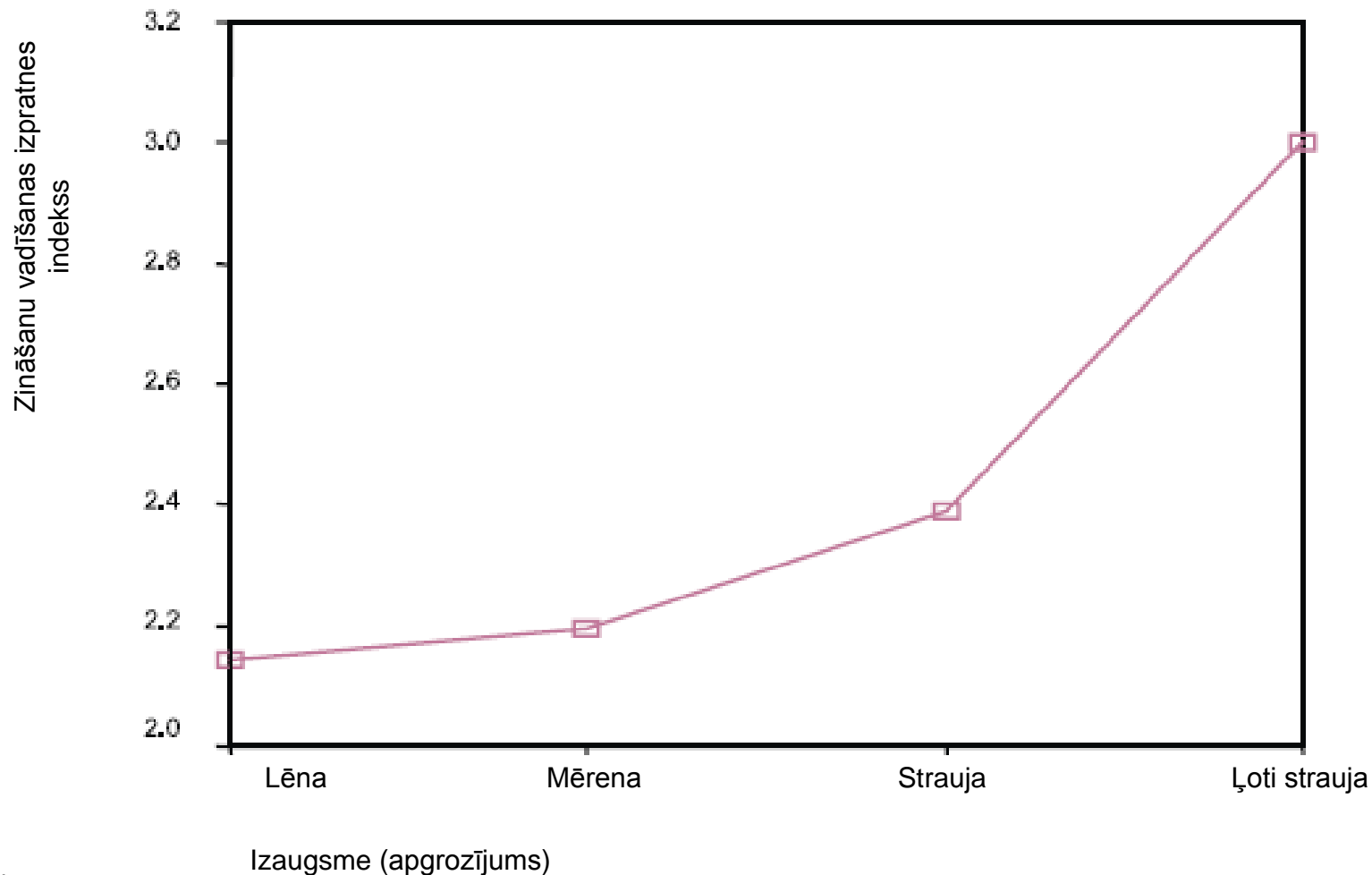
- Pētniecībā dažāda profila lauku mikrouzņēmumi tiek atzīti kā nopietni spēlētāji ar augstiem ilgtspējas rādītājiem (*Font, Garay, Jones, 2014*)
- Šajā kontekstā ir pārsteidzoši, ka **trūkst empīrisku pētījumu par zināšanu vadīšanu saistībā ar uzņēmuma izaugsmi un ilgtspēju, it īpaši fokusējoties uz lauku telpu.**

Zināšanu vadība uzņēmumos lauku telpā (3)

- Apskatot un analizējot zināšanu vadības definīcijas, īpatnības, pielietojamību mazos un mikrouzņēmumos, kā arī zināšanu pārvaldības šķēršļus un izaicinājumus, situāciju Latvijā, varam secināt, ka:
- **augstāka mazo un mikro uzņēmumu vadītāju izpratne par zināšanu vadīšanas procesu un tā nozīmi, veicina šo uzņēmumu izaugsmes perspektīvas.**

Sakarība starp zināšanu vadīšanas izpratni un maza uzņēmuma izaugsmi

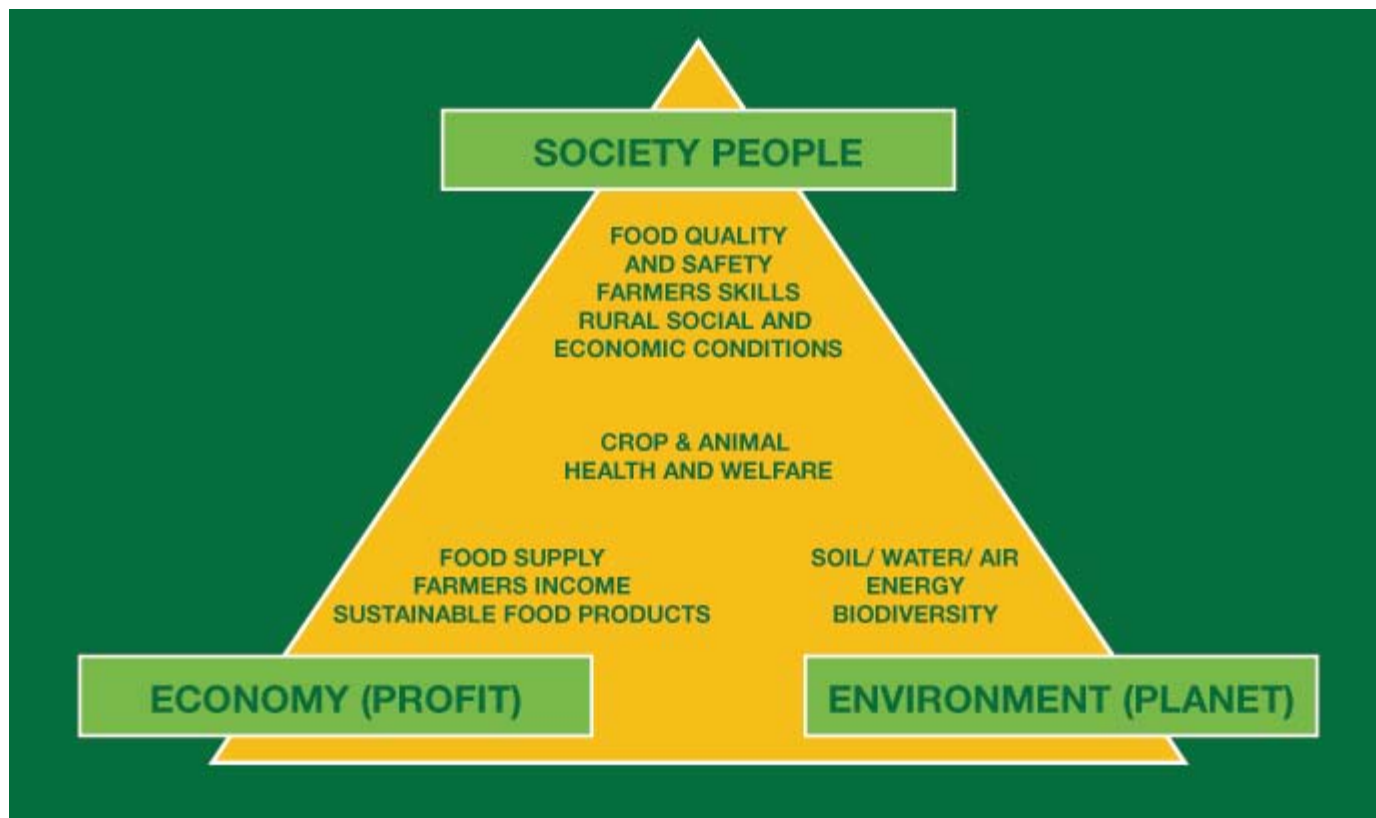
Salojarvi S., Furu P., Sveiby K.-E. Knowledge management and growth in Finnish SMEs. Journal of knowledge management. Vol. 9 No. 2 2005, pp. 103-122

Ilgmspējīgas lauksaimniecības definīcija

- Apkopotas ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas (*UN's Food and Agriculture Organization*) un dažādu autoru piedāvātās definīcijas.
- **Rezumējums:** pārsvarā “Ilgmspējīgas lauksaimniecības” definīcijās idejiski tiek ietverts **ilglaicīgs līdzsvars starp ekonomiskajām, sociālajām un vides aizsardzības prasībām lauksaimniecībā.**

Ilgtspējīgas lauksaimniecības principi (Sustainable Agriculture Initiative (SAI) Platform)

Ieteikumi indikatoru izvēlei

- Valstis tiek aicinātas izmantot attīstības rādītājus no savām pamatnostādnēm ilgspējīgas attīstības programmās un plānos (*Tolon-Becerra A., Lastra-Bravo X, 2009*).
- Atlases kritēriju rādītājiem vajadzētu būt politikas kontekstā, analītiski pamatoti, izmērāmiem, ar gadījumu apkopojuma pakāpi un sociāli reprezentatīviem (*Anglijas Lauksaimniecības, zivsaimniecības un pārtikas ministrija*).
- Rādītājiem jābūt cieši un nepārprotami saistītiem ar vērtēšanas mērķiem, jāatbilst vispārējai agroekosistēmas struktūrai un funkcijai, un tiem jāreaģē uz dažādām vides problēmām (*Amerikas Vides aizsardzības aģentūra*).
- Rādītājiem būtu jāaptver visa sistēma, to skaits jāsamazina līdz minimumam, tiem jābūt vienkāršiem, viegli izskaidrojumiem (*QIU Hua-jiao, ZHU Wan-bin, WANG Hai-bin, CHENG Xu. 2007*).

Cilvēkapitāla(CK) jēdziena izpratne

- Sākotnēji uz CK attiecināja tikai zināšanas, iemaņas un kompetences, kuras iegūtas formālās izglītības sistēmā un tieši izmantojamas nolūkā gūt ienākumu nodarbinātības sfērā

Cilvēkkapitāls -ražošanas iemaņas, spējas un zināšanas, kuras piemīt indivīdam, un tiek mērītas ar tā saražoto preču un pakalpojumu kopuma tirgus cenu (Thurow L.)

CK veidojas uz investīciju rēķina cilvēkkapitālā, starp kurām var nosaukt apmācību, sagatavošanu ražošanā, izdevumus veselības aprūpei ,migrāciju un informācijas meklēšanu par cenām un ienākumiem (Bekker G.)

- Šobrīd dominē paplašināti CK traktējumi-tiek iekļauts plašs personības īpašību, pasaules uzskata nostādņu, vērtību orientācijas kopums, kas var tieši ietekmēt ražošanas darbības rezultātus

Cilvēkkapitāls tiek radīts cilvēku pārveidošanas rezultātā, lai apveltītu tos ar iemaņām un spējām, kuras ļautu apgūt jaunus darbības paņēmienus un veidus(Coleman J.)

Cilvēkkapitāls mūsdienu ekonomikā

1. Endogēnās ekonomikas izaugsmes teorijas izplatība: cilvēkkapitāls kā galvenais ekonomikas izaugsmes faktors

CK lomu nosaka

- produktivitāte
- tas ir jaunu ideju un inovāciju avots (*Rommer P., Lucas R.E, Becker G.S.)*

2. Problēmas cilvēkkapitāla novērtējumā

- Daļa ekonomisko modeļu neuzrāda nozīmīgu ekonomikas izaugsmes un cilvēkkapitāla korelāciju (*L., Barro R., Lee J., Fuente A.de la, Domenech R.)*

Skaidrojums

- Novērtēšanas modeļu nepilnības
- CK lomas pārspīlēšana ekonomikas attīstībā

Galvenās cilvēkkapitāla novērtēšanas pieejas

- Cilvēkkapitālu raksturojošo lielumu tiešie mērījumi-izglītības, veselības rādītāji(Mincer J. ,Becker G.,)
- Pēc ieguldījumiem cilvēkkapitāla veidošanā(mēra ar kvantitatīvajiem rādītājiem vai investīcijām cilvēkkapitālā (Dž. Kendriks ,Schultz T.W.)
- Pēc cilvēkkapitāla atdeves (naudas izteiksmē ienākumu veidā) (Thurow L.,Hendricks L.)

Mērījumi –naudas izteiksmē vai izmantojot indeksu metodoloģiju

Rādītāji cilvēkkapitāla indeksa izveidei

Rekomendējamā rādītāju sistēma cilvēkkapitāla indeksa izveidei :

- demogrāfiskie rādītāji- vecuma struktūra, sevišķi vērtējot darbaspējīgo iedzīvotāju īpatsvaru un iedzīvotāju skaita izmaiņas, migrācijas saldo
- izglītības līmeņa rādītāji- akcentējot izglītības ietekmi uz nodarbinātību, ienākumiem un uzņēmējdarbības aktivitāti
- bezdarba un nodarbinātības rādītāji- bezdarbnieku izglītības rādītāji, ilgstošo bezdarbnieku skaits, bez darba pavadītais laiks, pārkvalifikācijas iespējas un to izmantošanas līmenis, nodarbināto skaits
- veselības kvalitātes rādītāji- slimību dēļ kavētās darba dienas, slimību izraisītā invaliditāte, piespiedu darba maiņa un mirstības līmeņi dažādās vecuma grupās
- sociālā kapitāla rādītāji - bibliotēku apmeklējums, piedalīšanās pašdarbībā, biedrībās, politiskās partijās, Interneta lietotāju skaits

(Gennaioli N., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. 2012) un (Le T. V. T., Gibson J., Oxley L. 2005)

